

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ruКЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Тюбешу

Къабарты-Малкъарны экономикасында туризмни магъанасы ёсе барады

Тюнене республикагъа РФ-ни экономиканы айнытуу министрине орунбасары **Сергей Назаров**, «Кавказ.РФ» АО-ну башчысы **Андрей Юшанов** эм башхала келгендиле. Ала КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков**, регионну Правительствосуну, тюрлю-тюрлю структураланы келечилери бла бирге Элбрус районда болгъандыла. Анда туризм инфраструктурагъа къарагъандыла, бу сферада болум бла шагъырейленип, этиллик ишлени эмда саулай курортну айнытууну жолларыны юслеринден да сёлешгендиле.

Къырал къуллукъчула, кенгеш бардыргъанларындан сора, журналистлени сорууларына жууапла бергендиле. Бу тийреде не зат этилликни юсюнден айта, Казбек Валерьевич биогюнлюкге эки резидент сайланганын, аланы проектлери эки миллиард сом чакълы тургъанларын да билдиргенди. Келир жыл биринчи кварталда энтта да башха компанияла къошулуп башларыкъдыла, аланы проектлери да жик-жиги бла къараллыкды.

«Биз биогюнню тюбешу-убююзде Азау таланы комплекс халда айнытуу амал-

ларын сюзгенбиз. Ары уа тапандырыу проекте, туризм объектлени бир архитектура стильге келтириу, къонакъ юйле ишлеу, тегерек-башны эмда жамауат тийрелени тийишли, шёндого тюрсте келтириу ишле эмда жумушла киредиле», - дегенди республиканы Башчысы.

Сергей Назаров законсуз ишленген объектлени юсюнден былай сагъыннганды: «Бу жаны бла да этер иш барды. Сёз ючюн, Азау талада, тюз канат жол башланган жерде эски базар, андан узакъ бармай жангы

жерге кёчюрюлгенди. Башха объектеге да тынглы къараллыкды. Барын да бир архитектура мардагъа келтирилкбиз».

Федерал министрине орунбасары бу курортну хайыры иги болурча, аны сау жылны ичинде ишлерча этерге кереклисин чертгенди, тийишли умутланы бир кесеги бла да шагъырейлендиргенди. Къыш кезиюну юсюнден айтханда, лыжа трассаланы саны эки кереге кёбейиркиди. Канат жолла да асламыракъ боллукъдула. Дагыда келир жылда отуз чакълы

бир экологиялы жолчукъла бла маршрутла ачылыкдыла. Жай кезиуде солурга келгенле аланы бек жаратырыкъдыла деп умут алайды.

Казбек Валерьевич бла Сергей Назаров бизни республикада инвестициялы проектеге къырал тийишли кёзден къарагъанын чертгендиле. «Аланы арасында Тырнауаузда вольфрам-молибден комбинатны къурулушу бек магъаналыладан бириди. Аны багъасы 50 миллиард сомдан атлайды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Кенгеш

Жаш тёлю политиканы жангы стратегиясы жарашдырыллыкды

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Москвада РФ-ни Къырал советине жыйылыуна къатышханды. Ол Россейни Президентини Владимир Путинни башчылыгы бла ётгенди. Анда РФ-ни Жаш тёлю политикасын жашауда бардырыуу жангы стратегиясын жарашдырыуу юсюнден сёлешингенди. Аны сюзюуге Къырал советге киргенледен сора да, жаш тёлю биригулини бла проектлени келечилери да къатышхандыла.

Жыйылыуда жаш тёлю политика бла байламлы ишни игилендириуу бла байламлы тюрлю-тюрлю оюмла эшитилгендиле. Кёплерин Владимир Путин жаратханды. Сёз кадрланы, билим бериууну, иш бла жалчытууну, жаш специалистлени, аскерден къайтханланы, волонтерланы кёллендириууну, аланы юйюрлерине тутхулукъ этиюну юсюнден баргъанды.

«Жаш адамлагъа хунерликлерин, профессионал усталыкъларын да башларына жаратырла, къыралгъа да хайыр келтирирге уллу онгла ачыладыла. Жаш тёлю политика жашаууну битеу бёлюмлерине сингдилекди», - дегенди Казбек Коков Къырал советине жыйылыуундан сора. «Президент жаш тёлю политиканы айнытуу стратегиялы борча санагъанды, аны бла заман салган борчланы толтуруугъа, белгиленген муратлагъа жетиуге, окуй тургъан неда энди ишлеп башлагъан жаш адамла да къатышырга керек болгъанларын ангылатханды», - деп къошханды ол.

Къабарты-Малкъарда 2022 жылда республиканы онуочусуну буйругъуу бла КъМР-ни Башчысында Жаш тёлю политика жаны бла совет эмда КъМР-ни Жаш тёлю ишлери жаны бла министерствосу къуралгъанды. Андан сора да, «Къабарты-Малкъар Республикада жаш тёлю политиканы айнытууну» регион къырал программасы жарашдырылгъанды. Анга бёлюннген ахчаны ёлчманы былтырдан он кереге кёбейтилгенди. 2023 жылда жаш тёлю политиканы жашауда бардырыуу бла байламлы ишлеге 251 миллион сомдан артыкъ берилликди. Республика «Регион для молодых» деген битеуроссей конкурсда хорлагъанды. Андан тюшген 146 миллион сом келир жыл элдеге жаш тёлю инфраструктура къураууга къаратыллыкды.

Битеу да тюрлю-тюрлю ишледен 35-син бардырырла, алагъа бек аздан 70 минг адамны къатышдырырла белгиленеди. Жаш тёлю бла ишленгени хакъларын кётюрюр муратда айлыкны бёлюм системасы къурала турады. «Движение первых» россиялы сабий-жаш тёлю жамауат организацианы регион бёлюму ишлеп башлагъанды. Муниципалитетде аны бёлюмлери къурадыла. «Битеу ол мадарла РФ-ни Президентини Къырал советде салган борчлагъа кере жаш тёлюбюз айныр, фахмусун, хунерлигин да кёргозюр ючюн этилдиле», - деп чертгенди Казбек Коков.

КъМР-ни Башчысыны бла
Правительствосуну
пресс-службасы.

Эсгерю

Ол ачыкъ сёзлю болгъанды, тюзлюкню жакълагъанды

Орта кюн Нальчикде КъМР-ни бла КъЧР-ни халкъ поэти, КъМР-ни Къырал саугъасыны лауреаты Мокъаланы Магомет жашагъан юйню къабыргъасында эсгерю къанга ачхандыла. Ол къууанчы ишге КъМР-ни маданият министри Мухадин Кумахов, КъМР-ни жарыкъландырыуу эм илму министри Анзор Езаов, КъМР-ни Жазыучуларыны союзуну правленини таматасыны орунбасары Белпайланы Муталип, жазыучула Олег Опрышко, Мусукаланы Сакинат, Анатолий Бицуев, Табакъсойланы Мухтар, тенглерини эм жууукълары къатышхандыла.

Жыйылыуу ача, Мухадин Кумахов былай айтханды:

– Мен Магомет бир адамгъа дау сёз айтханды деп эсиме келтиралмайма. Айтханын ол чам халда жетдирирге кюреше эди. Барыбыз да аны ачыкъ сёзлю эм тюзлюк жанлы болгъан адамныча эсгеребиз.

Бу къанганы тагъынуу да магъаналы ишге санайма. Нек дегенде орамны озуп баргъан сабий, Мокъа улуну ким болгъанына эсин бёлюп, сора юйюне келгенде, не китап алып, неда интернет бла назмуучуну чыгармачылыгы бла шагъырейленирге сюеригине ийнама. Ол а биогюнлюкде бек магъаналыды. Бу жумушну къолгъа алып,

ахырына жетдиргенлени хар бирине да ыразылыгъымы билдиреме, – дегенди министр.

Кесин Мокъаланы Магометни сохтасына санагъан назмуучу Табакъсойланы Мухтар а айтхылыкъ поэтег хурмет эте, алайгъа келгенлени барысына да ыспас этгенди.

– Магометча малкъар тилни билген болмагъанды, аны аламет хайырланнганы бла да кепле махтаналмазла. Мен да аны кесими устазыма ол себепден санайма. Алай айтсам, ол сейир этиучю эди. Болсада, мен андан назмуучулукъда кёл затха юйреннгенме, – деп чертгенди Табакъсойулу.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Къабарты-Малкъарны экономикасында туризмни маъанасы ёсе барады

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Бу уллу проектни тамамлауға банкла, башха структура да къатышыр умутлудула. Аны хайырындан Тырныаууз да айнырыкъды. Дагъыда санатор-курорт комплексде кёп проекте бардыла», - дегенди Сергей Макарович.

«Энчи Приэльбрусъени юсюнден айтханда уа, шёндю, башында билдиргенибизча, эки проект барды. Кавказ.РФ саулай Азау таланы тапландыруу бла юреширикди. Башха компанияла уа асламысында къонакъ юле эмда тюрлю-тюрлю объекте ишлерикдиле. Жамауат тийреле къурау, спорт эмда сабий мекаялаға къарау ишле да алааны боноларында боллукъдула. Саулай айтханда, бу тийрени айнытууну биринчи кезиунде (2025 жылға дери) къырк миллиард сом чакълы багъасы мадар этиликди. Аны бла туризм сфера да республиканы экономикасында белгили жерни аллыкъды», - дегенди Назаров.

Казбек Коков а, ол сёзлеге шагъатлыкъ эте, былай къошханды: «КъМР-ни битеулу регион продукту (ВРП) быыйл 250-270 миллиард сомгъа жетерге ушайды. Ол санда 10,5 миллиардны ма бу бёлюм жалчыханды».

Сёзсюз, бу курорт, аны бла туризм бёлюм да айтханларыча айнырыкъ эселе, ЖКХ-ны, жолланы эмда башха инфраструктураны да тийишлисича хазырларға керекди. Аны юсюнден сагъынганда, республиканы Башчысы Чегем ауузунда,

Булунгу таба баргъан жол жангыртыллыгын эсге салгъанды. Къысхасы: аны багъасы эки миллиард сомгъа жетеди, бююнлюкге къырал 600 миллион сом бергенди, анда иш барады. Дагъыда жер-жерледе кёпюрле, башха жолла да жангыртыла турадыла.

Элбрус районда да кёп иш этиледи, умутла да кёп-

дюле. Ол санда ма быланы белгилерге боллукъду: Азау таладан Элбрус элге дери канализация коллектор къурау, элде больницаны жангыртуу, дагъыда орта школ, спорт комплекс, Маданият юй – алааны бирлерини къурулушлары башланганды, бирлери уа жууукъ кезиуледе ишленирикдиле. Дагъыда бу элде кёп фатарлы юйлеге тынгылы

ремонт этерге, орамланы тап халгъа келтирерге, сора суу ызланы бир кесегин алышыргъа умут барды.

Тюбешиуде кётюрюлген темаланы арасында транспорт инфраструктураны, къоркъу-сузлукъну эмда саулуукъ сакълау жумушлары жалчытууну, тегерек-башны тапландырууну юслеринден да кёп зат айтылганды.

Ызы бла къонакъла Азау тала таба тебирегендиле. Ары жетер-жетmez, жолну онг жанында ишлене тургъан автомашинала тургъан уллу жер кёп къалмай битерикди. Ала ол объектеге да кёз жетдиргендиле. Андрей Юмшанов айтханга кёре, стоянка бу кюнледе ишле башларыкъды. Анда 800 машинагъа жерле бардыла. Башхача айтханда, тышындан келген туристле машиналарын анда къоярыкъдыла. Азау талагъа уа алааны маршрут автобула бла терк-терк жетдирип турлукъдула.

Андан сора жангы базар тургъан жерге баргъандыла. Алагъа анда ишлеген тишируула бет жарыкълы тюбегендиле, таулу миллетде тереде жюрюгенича, сыйнамыс берип, эски рынокну орунуна жангы павильонла ишлегенлери ючюн ыспас этгендиле, къолларына да саугъала тутдургъандыла. «Хар нени да сизге тап болсун деп этгенбиз, аны ангылап, багъа бергенигиз ючюн сау болугъуз! Билигиз, ийнаныгъыз, бу тийре сау дунягъа аты айтылгъан аллай курорт болурун сюебиз. Ол ишни къолдан келгенича этерикбиз», - дегенди Казбек Коков эмда башхала бла бирге сатыу этген жерлерине кёз жетдиргенди.

Ахырында къырал оноучула канат жоллагъа къарагъандыла, анда хайырланалып башланган жангы техникалы системалагъа да багъа бергендиле.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ызы бла сёз назмучу Анатолий Бицувеге берилгенди. Ол, тентгин эсгерге, араларында шухлукъдан сора да, чыгъармачылыкъ байламлыкъ

болгъанын да билдиргенди.

– Биз бир бирибизни назмуларын ана тиллерибизге кёп кёчюргенбиз. Андан тышында да, ююрлерибиз бла шухлукъ жюрютюп жашагъ-

Ол ачыкъ сёзлю болгъанды, тюзлюкню жакълагъанды

анбыз, фатарларыбыз бир жерде эдиле. Эрттен, ингир да тюбешгенбиз, хапар айтханбыз. Бек излейме татлы тентгими, – дегенди Анатолий Муратович.

Мокъваланы тукъумну атындан Владимир Аллахбердиевич сёлешгенди. Ол алайгъа жыйылгъанлагъа бу жумушха

къатышыргъа эринмей, заман табып келгенлери ючюн ырызыйлыгын билдиргенди.

Жыйылыуну ахырында Мухадин Кумахов, Анзор Езаов эм поэтни гитче жашы Азнаур эсгертмени къууанчы халда ачхандыла.

Бу юйде ары дери халкъыбызны белгили поэти

Шахмырзаланы Саидге да быллай эсгерте къанга тагъылган эди. Энди ёсюп келген телюбюз эки назмучубуз да бир юйде жашагъанларын эм чыгъармачылыкъ бла юрешгенлерин билликди.

ХОЛАМХАНЛАНЫ Алина.
Суратла авторнудула.

ПАРЛАМЕНТ

Республикалы бюджет ахыр окъулууда къабыл кёрюлгенди

КъМР-ни Парламентини къоз арты сессиясыны ахыр жыйылыуу ётгенди. Аны спикер Татьяна Егорова бардыргъанды. Жыйылыууга КъМР-ни Правительствосуну башчысыны биринчи орунбасары Сергей Говоров, вице премьер-министр Марат Хубиев, прокурор Николай Хабаров эм башхала къатышхандыла.

ТЮЗЕТИУ

Биринчиден, «КъМР-де къырал сауғаланы юсюнден» республикалы законну 31-чи статьясына тюзетиулеге къаралгъанды. КъМР-ни Башчысыны Парламентде эм суд органлада келечиси **Мадина Дышекова** ангылатханыча, сёз «Ана махтаулукъну» майдалы бла сауғалауу низамыны юсюнден барады. Бу къырал сауға беш эм андан кеп сабийни ёсдюрген тишируулаға бериледи. Аны бла бирге уа ахча да бёлюнеди – 50 минг сом.

- Алтынчы эм андан кеп сабий туугъанда, тёлёулеге онушар минг сом къошулады. 2008 жылдан бери бу майдалга 365 тишируу тийишли болгъандыла. Аладан 41-и он эм андан кеп сабийни анасыдыла. Бу тюзетиуле бла уа алагъа берилген ахчаны ёлчими юч кереге кёбейтиледи,- дегенди ол.

Жангы низам 2022 жылда 1 ноябрьден башлап къо алады. Быйыл а анга къошақ халда 2,1 миллион сом бёлюнеди. Келир жыл 3,1 миллион сом керек боллукуду. Законопроект эки окъулууда къабыл кёрюлгенди.

АХЧА

Депутатла 2023 жылны эм 2024-2025 жылланы бюджетин экинчи окъулууда сюзгенди. КъМР-ни финансла министри **Елена Лисун** айтханыча, биринчи окъулуудан сора документге этилген эсгертиулеге кере тюзетиуле кийирилгенди. Ол санда 2023 жылны айдалары 5,9 миллиард сомга кёбейтилгенди. 2024 жылны – 3 миллиарда, 2025 жылны уа - 1,6 миллиарда.

2023 жылда налога эм андан тышында айдала 760,6 миллион сомга кеп болгъандыла. КъМР-ни социал-экономика айнууу прогнозуна тийишлиликте, НДФЛ 246,5 миллион сомга, ичги затлагъа акцизле 30 миллион сомга кёбейтилгенди. Дагыда организациялы молклеринден, транспортдан, табийгат байлыкъла бла хайырлануудан эм башха жумушладан жыйылгъан

налогу ёлчими ёсерикди. Налогладан тышында айдала 129,5 миллион сомга жетгенди.

РФ-ни бюджети къабыл кёрюлгенден сора, республикага бёлюнген ахча 5,2 миллиард сомга кёбейтилгенди (2024 жылда – 2 миллиард, 2025 жылда – 71,5 миллион сомга).

Къоранчланы ёлчими 2,8 миллиард сомга кёбейгенди. Ол санда айлыкъны тёлёуге 903 миллион сом салынганды. Хакъны бек аз ёлчемине къошулгъанды, ай сайын устазлагъа тёлёуле да эсге алыннгандыла. «Айлыкъны резерви къуралгъанды – 469,7 миллион сом. Ол а федерал арада хакъны тёлёу жаны бла оноуланы толтурургъа онг берликди»,- дегенди докладчы.

Саулуқ сақлау министрствогоа къошақ халда 293,7 миллион сом бериледи, бу ахча льготалары болгъанланы дарманла бла жалчытыуға, медицина оборудованига къоратыллыкъды.

Жарықландыруу эм илму министрствогоа 133,8 миллион сом бериледи къошақ халда. Ол санда 50 миллион ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлени жашау журтла бла жалчытыуға, 28,5 миллион сом орта профессионал билим беруу учреждениялада окъуғанланы стипендияларын эки кереге кёбейтирге эм башха жумушлагъа къоратыллыкъды.

Битеу тюзетиуле эсге алынып, 2023 жылны бюджетини айдалары 58,2 миллиард сом, къоранчлары 61,0 миллиард сом болгъандыла. Ол дефицит бла къуралады – 2,8 миллиард сом.

ЗАКОНЛАНЫ ПРОЕКТЛЕРИ

Депутатла «КъМР-де праволу актланы юслеринден», «КъМР-де рынокланы ишлерин къурауу юсюнден» республикалы законну 10-чу статьясына, «КъМР-де физкультурада эм спортда болумланы бирге келишдириуу юсюнден» законну 6-чы статьясына тюзетиуленни биринчи эм экинчи окъулууда къабыл кёргенди.

«КъМР-де ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлеге социал себепликке къошақ гарантияланы юслеринден» республикалы законну 6-чы статьясына тюрлениуле къабыл кёрюлгенди. Къурулуш эм жашау журт-коммунал молк министрни орунбасары **Астемир Унажов** айтханыча, статьяга жангы низам кийириледи. Анга кере, Правительствога фатарны энчи жашау фонду тизмесинден кетериу жаны бла эркинлик берилгенди.

Кезуиуо законопроектге КъМР-ни Правительствосу тюзетиуле жазырагъанды. Ала бла урунуу эм социал къоруулау министр **Асанланы Алим шагъырей** этгенди. «РФ-де сабийлери болгъан инсанлагъа къырал пособи-

казырагъанды. Надзор ведомствону башчысы **Николай Хабаров** айтханыча, жангычылыкъла мобилизация бла аскерге чакъырылгъанлагъа эмда аны юйюрлерине хакъсыз юридический болушлукъ берууно низамы бла байламдыла.

ЭСЕПЛЕ

Жыйылыуда КъМР-ни Правительство-суну быйылны 9 айыны ичинде республикалы бюджет къалай толтурулгъаныны юсюнден отчёту да сюзюлгенди. Аны бла Елена Лисун шагъырей этгенди.

Белгиленген кезиуде баш финанс документини айдалары 44,6 миллиард сомга жетгенди. Налог эм андан тышында айдала 11 миллиард болгъандыла. Федерал арадан хакъсыз берилген айдала 33,5 миллиард сомга жетгенди.

– Жылны башындан бери налога эм андан тышында айдала ёсюноу кёрюлгенди. Аны хайырындан законнга тюзетиуле кийирип, кеси айдалары-бызны ёлчими 1,5 миллиард сомга кёбейтилгенди,- дегенди докладчы.

Къоранчла 43,4 миллиард сомга жетгенди. Андан 32 миллиард социал магъаналы жумушлагъа къоратылгъанды. Ахчаны асламы социал тёлёуле, бюджетле аралы трансфертле, айлыкъ,

яланы тёлёуно юсюнден» федерал законлага кийирилген тюзетиулеге тийишлиликте, алгын болгъан бир-бир пособиеланы орунуна ай сайын сабийлеге жангы себеплик кийириледи. Аны бла байламлы сабийден ауругъан тишируула эсепге тургъан кезиуден балага 17 жыл толгунчугъа дери къырал себеплик аллыкъдыла. Бу жумушлагъа 103,3 минг адам тийишлиди, ахчаны тёлёрге 10,5 миллион сом керекди. Анга республика келиин юлюшон да къошарыкъды. Ахча бюджетге салыннганды.

Дагыда законну 22-чи статьясына жангы низам кийириледи. Анга кере, кеп сабийли юйюрледен орта профессионал билим беруу программалага кере очно халда окъуғанлагъа къоранчларыны жартысы къайтарыллыкъды. Бу тёлёуге 300 сабий тийишлиди, битеу да бирге аны толтурургъа 6 миллион сом керек боллукуду.

«КъМР-де хакъсыз юридический болушлукъно юсюнден» республикалы законну 2-чи статьясына тюзетиулеге да къаралгъанды. Аны прокуратура

ишлемеген инсанланы страхованиясына бёлюнгенди.

1 октябрьге КъМР-ни къырал борчу 7 миллиард сом болгъанды. Докладчы айтханыча, аны ёлчими жылны ахырына дери тюрленирик тойюлдо. – Жылны иги кёрюмдюле бла бошарыкъбыз деп ышанырчады,- дегенди ол ахырында.

Парламентни келир жыл жай сессияда ишини планына да къаралгъанды. Контроль эм регламент жаны бла комитетни башчысы **Кансаланы Еленаны** айтханыча кере, планын законланы жарашдыруу бёлюму 31 пунктдан къуралады. Къырал Думаны къарауна 3 законопроектни берирге белгиленди.

Ахырында Татьяна Егорова законла жарашдыруу, контроль-аналитика, представительный борчла къалай толтурулгъанларыны юсюнден билдиргенди. Докладны юсюнден материал газетни келир номеринде басмаланырыкъды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

ОЮМ

«Танышларымы юслеринден окъусам, къууанама»

Жаппулары Зайнаф Терс-Къолда турады, Минги тауну тийресинде къонақк юйледен бирини иесиди, «Заман» газетни да керти окъуучусуду. Аны кеси алгъаны бла къалмай, башхалага да жаздырмай къоймайды. Ма бу жол да, мен билип, къауум адам газетибизни окъурча этгенди.

– Биз шахардан узакъда тургъанлыкъга, газетле-

ден, журналладан да республиканы жашауундан хапар билгенлей турабыз. Бек биринчиден а, мен «Заманнга» жазылама. Ол ёз тилибизде чыккъан жангыз газетибизде, ёсюп келген тёлёуге керекди. Ишден не аз да бош болсам, аны къолума алама, ахчы, миллетибизни атын айтдыргъан адамларыбызны, фахмулу жашларыбызны бла къызларыбызны

юслеринден окъурга хар заманда да сюеме. Танышларымы кёрсем а, бютюю къууанама, ёхтемленеме.

Тамырларым Чегем аузундандыла, кесим а Былымданма, баш ием а бахсандычы. Алай бла тышгенме Терс-Къолга. Аны айта келгеним, Чегем аузундан адамланы да излеучюме газетни бетлеринде. Дагыда айтырыгъым, эллилени,

аланы къууанчларыны, жарсыуларыны, кемчиликлерини юслеринден да асламыракъ жаз турсагъыз ыразы этерик эдигиз.

Газетибизни Былымда юйюбюзде да жаздыргъанларын билеме. Эгечлерим да аны алмай къоймайдыла,- дегенди Зайнаф бизни бла ушгъында.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Унутмау

Бепайланы Узейрни жашы Суфиян малкър халккы белгили уланларын бириди. Ол аскер къуллугунда генерал-лейтенант чыннга дери ёстгенди. КъМР-ни Башчысында Инсанланы баш эркинликтерин саклау эмда саясат репрессиялага тюшгенлени ариулау комиссияны жууаплы секретары, малкър, къарачай, дюгер халккылары бириккен «Алан» жамауат биригиулерини онучусу, КъМР-ни Жамауат палатасыны келечиси болуп турганды.

Къыралына керти къуллукъ этиуню юлгюсю

Ол 1937 жылда 23 декабрьде Чегем ауузунда Кам элде тууганды. Алты жылында сюргон жолуна чыкъганды. Аны юйюрю Къазахстанны Жамбул тийресинде Бек-Тёбе элге тюшген эди. Ол къыйын заманда Кесамгъа бла Узейриге беш сабийни аггы юсоне этген тынч болмагъаны хахкыды. Алай а аланы окутхандыла. Суфиян элде жети класс бошаганды. Андан ары окъуун Жамбулда ата къарындашы Азнорун къолунда бардырганды. Школдан сора заводха ишге киргенди. Бир кесекден а кёчгюнчюлени да аскерге ала башлагандыла. Алай бла Беппай улу да аскерге кетгенди.

Аскер къуллугун бошагандан сора, низамны къаты тутхан жашны полк школда окъуун тийишли кёргендиле. Анда тасхачы бёлюмню айырмалы бошاپ, Суфиян Киевде Фрунзе атлы Къызыл Байракълы танк училищеге киргенди. Аны 1960 жылда бошاپ, къуллугун Шимал-Кавказ аскер округда башлаганды – танк взводу, ызы бла ротаны командири болуп турганды.

Андан Суфиянны Москвада бронетанк аскерлени Академиясына ийгендиле окъургъа. Аны 1969 жылда, ызы бла СССР-ни Сауутланган кючлерини генерал штабыны академиясын бошаганды. Таулу жашны СССР-ни Аскер кючлерини генерал штабына ишге алгандыла. Анда бир кесек ишлегенден сора, Венгрияга ийгендиле – анда совет аскерни къауумунда танк дивизияны командири болганды. Бир къауум жылы Германияда совет аскерни къауумунда 25-чи танк дивизияга таматалыкъ этгенди. 1982 жылда 16 декабрьде анга генерал-майор чын берилгенди.

Беппай улу 1988–1989 жыллада

Варшава келишимни къыралларыны Бирлешген Аскер кючлерини главнокомандующийини энчи келечиси болуп турганды. 1989–1991 жыллада Белорус аскер округда 7-чи танк аскерге командирлик этгенди. Генерал-лейтенант чынны да ол заманда алганды. Андан аны Закавказье аскер округну аскер башчысыны экинчиси этгендиле. Ол заманда сынамлы аскерчи грузин-абхаз, карабах къозгъалыулага да къатышханды. Ол болумлада аны излегени жарашыу болганын белгийдиле. 1993 жылда Беппайланы Суфиян отставкага кетгенди эм ата журтуна къайтханды.

Ол жылда къаллай къыйын заман болганы кёлени эслериндеди – уллу къыралыбыз баргъан жолундан тайып, чачылып, жангы ызга тюзеле тургъан кезиу. Къыралына салгъан къыйыны аны тынч-ырахат жашарына тамам болуп тургъанлай, ол, Нальчикке келгенлей, Малкър халккыны миллет советини председатели болуп ишлеп башлаганды.

Жамауат иш бла кюрешген адамга кез къарам бир заманда да бирча болмаганды. Миллет советини ишинде бирлики тутар ючюн, терен акъылманлыкъ, сабырлыкъ, тёзюмлюк да керекдиле. Халккыны къайгыларына къарагъан, анга болушурга итинген ким да ыспасха тийишлиди. Алай а хар кимни да бирча ырады этер онг къайда?

1996 жылда республикада къауғалы заман эди. Кёлпе энчи субъект болууну тюзге санагандыла. Башха жерледе, бизден узакъ болмай да, баргъан кюрешлени кеси кёлзери бла кёрген генерал ол къауғаланы тыргъа кюрешгенди. Къауғаланы, хар жаньндан да халны кесине тартыуну ахыры аман болургъа боллукъ эди.

Ол къыйын болумда, адам ачымаз ючюн, бирлики, биригиулюкню, мамырлыккыны, жарашып жашауну жолларын сайлаганды таулу генерал. Аллай адам чурумсуз, даусуз да болмагъаны белгилиди. Кеслерине жылы шинтикле излей, халккыларыны сагышларын арха салгъанла тюбейдиле. Суфиян терсле, тюзле бла да иш бардырыун тохтатмаганды.

къуралгъанда, аны председателине Беппайланы Суфиян айырылганды. Ол жууаплы жерде ишлей, Суфиян бла аны нёгерлери кеси миллетибизни, къоншу халккылары, башха регионда жашагъанланы да ана тиллерин, адет-тёрелерин, маданиятларын сакълауну эм айнытууну къайгысын кёргендиле, республикабизны айныгъан, жетишилми жер этерге, халккыны жашауну онгуна айландырырга кюрешгендиле.

Ол жаны бла «Ана тилим – жаным-тиним», «Жаш тарыхчы», «Къабарты-Малкър – мени юйюм» дегенча эришуиле, сурат кёрмючле, шубхлукъга аталгъан ингирле, адет-тёрелеге жораланган фестивалла бардыргъандыла, «тёгерек столла» къурап, ёсе келген тёлюле бла тюбешип, сёлешгендиле, китапла чыгъаргъандыла. Ол санда Абшаланы Магометни «Малкърны тарыхыны эм маданиятыны эсертмелери» деген аламати улу ишлерин да.

Жарсыулары болгъанла Беппай улу не заманда да жюрюгендиле. Кимге да болушурга хазыр эди ол. Къолундан келгени этгенди, амал жокъ эсе уа, ачыкъ айтып, ангылатханды. Анга окъуугъа кирирге суйгенле, ауругъанларына бакъдырырга излегенле, къыйын жашау болумга тюшгенле да баргъандыла. Беппай улу Суфиянны жашау жоругъу, иши да битеу дунияга суймеклик жаньнда жашагъан адамны хурметин этгенден башланурга керекди деген ийнаныуға келишгенди.

Ол Россейни жыйырма эки, тыш къыралланы да ондан артыкъ саугъаларына тийишли болганды. Ол санда Къызыл Жулдузну орденине, «Ата журтха къуллукъ этгени ючюн» орденге, Болгарияны, Монголияны, Германияны, Чехословакияны да орденлери эм майдаллары бла саугъаланганды. КъМР-ни Баш Советини депутатына да айырылганды.

Таулу генерал Беппайланы Суфиянны жашауна къоркъуу тюшген заманла кёл кере болгъандыла, алай ол таукеллигин тас этмегенди. Дуниясын а быйыл 25 февральда алышханды. Аны келген жолуна къарасанг, ата журтун тас этип, киши жеринде ёсген сюргонючю жаш, башхалагъа тынч кёрюнген, алай а бек къыйын чынгыладан ётоп, таукеллики кесине нёгер этгенлей, къаллай бийиклеге чыкъганына сейир этерчады. Бизге ол ата журтун, халккын суйюнуно, эрикмей, талмай, билим алыуну, къыралына кертичи къуллукъ этиуню юлгюсю болгъанлай къалады.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

ЖОРАЛАУ

Патриот жырла айтып эришгендиле

Кёл болмай Тырнауазуну Маданият юйюнде «Заман бизни сайлаганды» деген районла аралы фестиваль-конкурс болганды. Анда жаш адамла аскер-патриотлукъ жырла айтып эришгендиле. Аны юсюнден бизге Элбрус районну администрациясыны пресс-службасындан билдиргендиле.

Анга сыйлы къонакъла да чакъырылгандыла – районну администрациясыны, жер-жерли самоуправленияны советини, военкоматны бёлюмюню, жамауат организацияланы, афган урушда ёлген Хаджиланы Юраны бла Шамурзаев Арсенни жууукъ-ахулары, ветеранла, юнармиячыла эм школчула да чакъырылгандыла.

Жыйылууну ача, жер-жерли самоуправленины советини

таматасы Тохаланы Хыйса келгенлеге ыразылгын билдиргенди. Ызы бла Элбрус

районну администрациясыны башчысыны къуллугун толтургъан Сотталаны Къурман да

жаш тёлню патриот сезимде юйретуу жаны бла конкурсу магъанасы уллу болганын

чертгенди. Ата журтларын къорулай, жан берген аскерчилеге аталган жырла аланы атларын ёмюрлеге сакларга, тёлюлеге юлгю болгъанлай калырга себеплик этгенлерин да белгилегенди.

КъМР-ни Парламентини депутаты, «ВоИн» биригиуно правленини таматасы Тимур Тхагалегов да, айтылгъан сёзлеге къошулуп, конкурсантлага жетишилме тежегенди.

Концерт программаны чеклеринде школчула, юнармиячыла, кадетле сахнага чыгып, жыр айтуулары бла жюрины къауумуну кёллерине жетгендиле.

Ахырында уа фестиваль-конкурсха къатышханла эсде калырга кубокла бла саугъалангандыла.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

СЮЗЮУ

Дерсликлеге – энчи эс

Къабарты-Малкъарны Жарыкъландыруу эм илму министрствосуна жылны ахырында төрели коллегиясында бизни республикада «Билим бериу» эм «Демография» миллет проектле жашауда къалай бардырылганлары сюзюлгенди.

Жыйылыну аллында КъМР-ни жарыкъландыруу эм илму министри Анзор Езаов бу про-

нада 785 жерли, Нарткъалада 500 жерли эм Кубада 500 жерли. Бу юч школ да планнга кёре жылны ахырына дери битерге керек эдиле.

– Нарткъаладагын бла Кубадагын бералсакъ да, Прохладнадагы хазыр туююлда, анда ишле жаланда 84 процентте тамамлангандыла», – дегенди Анзор Борукаев.

ведомстволаны келечилери жыйылып, оноу этерге кереклисин чертгенди.

Шахарлада бла элдеде он жангы школ ишленирикди. Бусагъатда иземлеге кёре цифра амалла бла хайырланьыра онгла да къуралынадыла, элли төрт школда ноутбукла, интерактив панельле эм башха аппаратура орнатылгандыла. Нальчик шахарны төртюнчю номерли школунда уа «Кванториум» технопарк ачылганды. «Айныу жерлени» («Точки роста») саны къыркъга жете келеди, алада сабийле фахмуларын ёсдюредиле. Бу жерлени ачханда жер-жерли бюджетлени ахчаларындан ол кабинетледе ремонт этилгенди.

КъМР-ни жарыкъландыруу эм илму министрине орунбасары Екатерина Мисосова айтханнга кёре, тынгылы ремонт этилген школлары арбазлары планнга кирмейдиле, школ кеси ариу болса да, арбазы уа осаллай къалады. «Бу соруугъа эс бурургъа керекди. Жер-жерли администрацияла тамамлаясала бу ишни, иги боллукъ эди. Келиширбиз, оюм этербиз», – дегенди Хаути Сохроков.

Педагогика ишчилени профессионал усталыкъларын ёсдюрюу араны башчысыны къуллугъун болжал халда толтургъан Артур Кажаров ана тилни бла литератураны, КъМР-ни тарыхын, географиясын, КъМР-ни маданиятын сабийле жуукъ заманда жангы китапла да окурукъларын билдиргенди. «Окьюу китапаны хазырлагъан 142 адамдан жыйырма бла беши илмуланы докторларыдыла, жыйырма

Солдан оннга: Анзор Езаов, Тёбен Чегемни мектебини директору Сарбашланы Ахмат эм Нина Емузова.

бла сегизиси кандидатдыла, төртюсю КъМР-ни сыйлы устазларыдыла, алтмыш сегизиси уа бийик категориялы устаздыла, – дегенди Артур Кажаров. – Хазыр алтмыш окьюу китабыбызны Москвагъа тинтиуге, къабыл этиуге жибергенбиз да, аладан отуз сегизисин къабыл этгендиле, къалгъанларын ала айтханча тюзетирикбиз». Нина Емузова: «Китапаны бир къауум хазырлап турады. Заман торленеди, жангы кючлю устазла, алимле бардыла, аланы да къошагъыз иги болмазмы эди?» – деп соргъанды. Кажаров бир бирлерин таньгъан алимле бла устазла бир къауумда болгъанлары иги ишлерине себеплик этеди, деп жууаплагъанды соруугъа.

Артур Гусманович КъМР-ни тарыхыны юсюнден китапны къыйналып къурагъанларын ачыкъ айтханды. Хаути Сохроков тарых бла байламлы китапаны энта да тынгылы тинтирге чакъыргъанды.

Уллу иш бардырылгъанын, аны халкъ билирча белгилерге кереклисин, ана тилле бла миллет маданиятла сакъланыр ючюн къолдан келгенни этилгенин да чертгенди Хаути Сохроков жыйылынуу ахырында.

Къырал этгенге къошагъгъа хар юйюрге аппала-ыннала, атала-анала сабийлери бла ана тиллеринде селешселе, сёзсёз, болум игиге торленирикди.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

ектле бла байламлы уллу къыйылары болгъанлары алгъышлагъанды. Ызы бла министрине орунбасары Анзор Борукаев «Шёндююгю школ», «Хар сабийни жетишими» проектлени юслеринден айтханды.

«Шёндююгю школ» проектни хайырындан бизни республикагъа битеу да 3,6 миллиард сом келликди. Солдатская станицада 250 жерли, Чегемде 500 жерли тынгылы мектепле ачылгандыла. Бусагъатда юч школ ишлене турады: Прохлад-

Хаути Сохроков бла Нина Емузова быллай болумну тамырларын билерге суйгендиле. Ол да айтлганды: подрядчик жууапсыз болуп чыккъанды, ишлени заманында толтурмагъанды. Хаути Сохроков: «Болум заманында нек ачыкъланмагъанды? Федерал ахчагъа ишленген объектлени сау жылны да контрольда тутаргъа керек эди», – дегенди. Нина Емузова уа ол иш бла байламлы не зат этерге боллугъун сюзере,

Таппыныулукъ

Насып келтирген устазлыкъ

Чыпчыкъланы Ахматны къызы Зульфия Нальчик шахарда 65-чи номерли прогимназияда устазды.

Зульфия Ахматовна Тырныаузда туугъанды. Анда орта школну бошагъандан сора Къабарты-Малкъар къырал университетге киргенди. 2008 жылда аны педагогика факультетин таууханды.

Андан сора башында сагъынылгъан прогимназияда усталыгъына кёре ишлеп тебирегенди. Анда къызчыкъланы, жашчыкъланы жазаргъа, окъургъа, санаргъа юйретеди. Алай бла ол къауумну төрт жыл окъутады.

Зульфия Ахматовна сабийлерин тюрлю-тюрлю адабият фестивалылагъа да къошханлай турады. Алгъаракъда ала Долинскде Малкъар халкъ туугъан жеринден зор бла кёчюрюлгенине аталгъан мемориалда бардырылгъан эришиуледе алчыланы санына къошулгандыла.

Бюгюнлюкде сынамыл устазны юч диплому барды. Жети жылдан бери устазланы методика билим берген

биригуилерини да таматасыды. Ишинде ахшы кёрюмдюле болдургъаны ючюн а былтыр КъМР-ни Жамаяуат палатасыны, быйыл а билим бериуну департаментини сыйлы грамоталарына тийишли болгъанды.

Ол саугъаларына ата-аналаны ариу сёзлери, алгъышлары да къошула, устазны ишин андан ары бардырыргъа кёллендиредиле.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Сайпау

Бабугентчи кадетле тепсерге да устадыла

Бу кюнледе Нальчикде «Ваше величество, вальс!» деген тепсеуню регион конкурсу ётгенди. Анга Къабарты-Малкъарда орналгъан кадет школлары келечилери къадышхандыла. Эришиу биринчи кере бардырылады. Жангы жылны байрам тоюн запасада офицерлени «Мегапир» деген миллет ассоциациясыны Къабарты-Малкъарда бёлюмю къурагъанды.

Тепсеу байрамгъа къатышханлары араларында Бабугентде Деппуланы Хахимини атын жюрютген кадет школ-интернатны келечилери да болгъандыла. Барыбыз да билгенден, ол школда жаланд жашчыкъла окъуйдула. Аны себепли эришиулеге хазырланьыргъа алгъа Бабугент

элли орта школуну тамата классларыны къызлары болушхандыла. Вальсны биринчи атламларына уа жашланы алгъа устазлары Саракуланы Мадина, ызы бла уа элли маданият ююнону специалистни Каркаланы Танзиля хазырлагъанды.

Хар школдан да алтышар къауум къатышханды. Кыаты кюреште бабугентчи кадетле 2-чи жерге тийишли болгъандыла. Ала алгъа жаланда Искустволаны Шимал-Кавказ къырал институтуну колледжини музыкалы кадет школуну келечилерин жибергенди.

Хорлагъанлары «Мегапир» миллет ассоциацияны регион бёлюмюно таматасы Атайланы Жашарбек саугъалгъанды.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

ЖИГЕРЛИЛИК

Жууаплылыккыны толусунлай сезе, жамауатдан ыразылыккы табады

Озуп бара турган жылда «КЪМР-ни сыйлы врачкы» деген даражалы атха тийишли болганланы санында Нальчикде республикалы клиника больницаны доктору Геккиланы Сапарны кызы Жаннет да болгананы аны танууганла, усталыгын билгенле да кыуангандыла. Ол Россейни анестезиологиялары-реаниматологиялары федерациясыны правленини эмда ол федерацияны нейро-реаниматологияларыны келечисиди. Билимин, заманын да аямай, саусузлагы болушлуккы этип келгенли кыркы жылгы жуууклашканды.

КЪМКЪУ-ну медицина факультетинде окыгун кезиунде къдарын хирургия ыз бла байламлы этерге излейди. Анестезиологиядан интернатураны бошагандан сора республикалы клиника больницагы келеди. Бир ненча жылны аны бла бирге перинатал арада да ишле турганды. Врач болган биринчи кюннен окыуна хар саусузга къалай бакъганыны, къаллай амалланы-мадарланы хайырланганыны, аругун ким болгананы дери да кесини дефтеринде жазуула этгенлей келеди.

Ол аны энчи архивчады. Андан сора да, бу торлю жумушну бардырганы аны усталыккы даражасыны ёсерине, аны бла бирге у саусузга болушлуккы этиунде игден-иги онгланы табарга, излерге болушлуккы этеди, кёллендиреди.

Болсада аны медицинагы жолу тынч тойул эди. Больницага келген кюннен башлап окыуна кыйын пациентлеге багарга анга буюргандыла. Нейрохирургия бёлюмде ишлерге у алай кёлп сыймейдиле. Не десек да, тийишли оборудованины кереклиси жаш адамла аны сайларларына чырмау да бола эди.

Алай эсе да, Жаннет Сапаровна биринчи кюннен да ишлерге, юйнериге итингенди. Аны эсеп, анестезиология эмда реаниматология бёлюмю таматасы Къудайланы Абдул-Керим да

кыйын операциялагы къатышдырып турганды. Мыйы бла «ишлерге» онгла кыуаргы юйретгенди.

Бюгонлюкде да кёл саусузга болушлуккы этедиле аны кёллары. Кесини биринчи пациентин а ол энди да эсинде тутханлай турады. Жашауу келген тишируну чегилеринде кёлгени бар эди. Врачланы болушлуккы бла ол сау къалганды. Ол кюнлени эсгере, кеси уа былай дейди: «Мен ол заманда кесими бегирек реаниматология неда интенсивный терапевтча кёлгениме. Билимин бютюн терен болурун суйгеним да андан эди».

Алай бла Петрозаводск шахарда специализацияны ётерге кёлленди. Аны сайлаганы уа ол кезиунде кыралда анестезиологиядан биринчи болуп кафедра мында ачылганын бла байламлы эди. Аны оборудованины да Россейде бек игиге саналганды. Бюгонлюкде кыралда бу усталыккы бла байламлы профессионал байрам а сагынылган кафедра ачылган кюнне – 16 октябрьде белгилениди. Анга деп жораланган кёрмючлеге, конференциялагы уа белгили врач дайым да къатышханлай турады.

Санкт-Петербургу А.П. Поленов атлы илму-излем институтда да Геккиланы кызылары ишлей турганлай окыуганды. Аны бошап, 1998 жылда профессор Анатолий Кондратьевни башчылыккында «Вводный наркоз диприваном, фронтанилом и клофилином нейрохирургических больных» деген темагы кандидат диссертациясын кыруулаганды. Шимал ара шахарыбызны медицина академиясыны аллим совети аны ишине ахшы багы салганды.

Бу врачны жаратуу библиотеказы да барды. Ол а жаланда аны кесине угъай, кёлгалларына да болушлуккы. Тыш кыраллада да анестезиологиядан лекцияла окуп турган профессор Анатолий Зильберни китапларын да медикле бек хайырлылагы санайдыла.

Усталыгын, билимин да ёсдюрюрге эринмегени, жюрек итиниуюгу уа аны мыйгыга этилген кыйын даражалы, жууаплы да операциялада ишлерге келтиргендиле.

Кыркы жыл чакълы заманы ичинде ол мингле бла саналган адамлагы болушканды. Хыйсап этиги: жаланда биреуню жашауун игилендирген, аны кёллерин жарыгъанларын кёрген окыуна къаллай бирге уллу кыуанчды.

– Анча жылны ичинде операциялагы юйренчек да болган болурсуз, анга бара туруп, сизни къаллай сезимле бийлейдиле, – дейме.

Ол а «Билемисиз, кыркыма неда саусузга эрийме десенг, жумушну г тынгылы этген угъай да, ахырысы бла ишлеялыккы тойюлсе. Жаланда пациентни жашауун сакъларга керек болганыны юсунден сагъыш этеме. Бизни республикада арт кезиунде дери аллай кыйын операцияланы этилгенлерине ийнаныр кибик да тойул эди. Алай энди ахшы сынамыбыз барды.

Бизни юйретгенлени уа барысына да бек ыразыма», – деп жууаплайды.

Билимми, окыуу да врачны сабийлери да аналарыны жолун сайлагы андыла. Сардиянланы Азамат Санкт-Петербургда И.Павлов атлы биринчи кырал медицина университетни тауусуп, бу шахарны кыркы төртюнчю больницасыны участкалы терапевти болуп турады. Мариям да КЪМКЪУ-ну багыуу иш бёлюмюню ючюнчю курсундады. Келир заманда ала да усталыккы даражалары бла айтылган врачла болурла, жетишимлеге жете, халкыбызга жарарла деп ышанабыз.

Саулыккы сакълауда урынган адам кёл кыйын кюнню аругыны сёзсюздю. Бир затха да къарамай, тамбла ишге келирге, аны сакълап турган саусузга болушлуккы кюч, кыаруу да керекдиле. Аланы уа ким да жаланда юйорюнден табарга боллуккы. Баш иеси Ибрагим, жашы, кызы таянчаклыккы этмеселе, кече-кюн демей, аллай кыйын аругуулагы не хазна суйгенича болушалыр эди.

Къайсы ишде да профессионал адам ызындан кёлгенини юйретирге тийишли. Жаннет Сапаровнаны да бардыла андан кёл затха тошюннгенлери. Ол аслам заманы ичинде университетде да анестезиологиядан бла реаниматологиядан дерсле берип турганды. Аны студенти Даша Шматко бюгонлюкде Израильде анестезиология.

Медицинада анестезиология ыз эм кыйыннга саналады. Аны кеси биллип, бириселе да тошюндюрген а усталыккы эм бийик даражасыды.

Кюн сайын да огъурлу, хурметли, андан да бег а билимми, окыуу да врачны излеп, анга кёлп келедиле. Алай эсе уа, эм багъгалы затларын анга ышанадыла. Ол да аланы ышанмакылыккыларын алдамай, этген ишини жууаплылыккы толусунлай сезе, жамауатдан ыразылыккы табады.

ТРАМЛАНЫ Зукура.

Юйрету

Жигитлени жоллары бла

Бусагътада ёсе келген төлюню ата журтну сюерге юйретуу неден да магъаналы болганын ангылатыр кереклиси болмаз. Ол ишде уа ёлюмсюз жигитле-рибизни юлгюлери бек уллу болушлуккы этедиле.

Бу кюнледе Нальчикде 8-чи номерли школну сегизинчи классыны окыучулары Янкойда Совет Союзу Жигити Байсолтанланы Юсюнню жашы Алимни юй-музейинде экскурсияда болгандыла. Аланы ары класс устазлары, школну юйретуу жаны бла завучу Жаппуланы Джамила элтгенди.

Сабийлеге музейде Байсолтанланы Алимни жашы Валерий тубогенди. Ол атасыны юсунден алагы тынгылы хапар айтханды. Окыучула Алим гитчеликден лётчик болургы суйгенин, ол муратына жетер ючюн, кюн сайын Янкойдан Нальчикке окыууна жаяулай жюрюп турганын билгендиле. Ол, урушха кете туруп, юй адамы Верагы: «Жаш тууса, анга Валерий Чкаловну атын атарса», – деп тилегенин да эсгергенди Валерий. «Совет Союзу Жигити» деген атны уа Алим жашына жыл толган кюн алганды. Алимге ол заманда жаланда жыйырма юч жыл бола эди.

Байсолтанланы Алим уллу Ата журт урушха аны башланган кюнлеринде окыуна къатышканды. Ол Балтий флотну 13-чю истребитель авиация полкуну кыурамында эди ол заманда. Кызауат жолун да алайда башлаганды. И-16

истребительде учханды, Таллинни, Ханкону, Ленинградда Ладожское кёлню юсунде барган «Жашау жолну» кыруулаганды. Ол кёлпге эки жюз жетмиш жети кере чыккыганды, кёлпде кеси жангыз төрт фашист самолётну, нёгерлери бла да онючюсюн атханды. Жерде да эки самолётну кюйдюргенди.

Жашыны айтханына шагъатла уа музей экспонатла болгандыла. Аланы хар бири да сейир эди сабийлеге. Аны бла бирге, сёзсюз, битеу Шимал Кавказда да «Совет Союзу Жигити» деген атха биринчи тийишли болган жерлешибиз ючюн ёхтемлик да жер тапханды жаш адамланы жюреклеринде.

Байсолтан улу жыйырма жети кере тасхачылыккыга, алтмыш төрт кере да жерде аскерлени кырууларгы учханды. Бу хапарланы айта туруп, Валерий атасыны музейинде бюгон экспонат болуп турган уруш саугъаланы Алим къайда, не зат ючюн алганын санагъанды.

Дагыда ол сабийлеге 1943 жылда 28 сентябрьде, жыйырма төрт жылында, Алим Фин заливын башында хауа сермешде жоюлганын, аны самолётну ол залирге батханын айтханды. Аны жагъасында ол жерде жоюлган лётчиклени атлары жазылган стела сюелгенин, анда Байсолтанланы Алимни аты да болганын билдиргенди. Кеси да, атасына тийишли болуп ёсерге кюрешгенин, аны ызы бла барганын

айтханды. Жигитни жашы Валерий отуз жылны ичинде лётчик болуп къуллуккы этгенди аскерде.

– Валерийни кёлп толганын кёлгени сабийлени да толган эди кёллери. Мен бу ишни бек суйюп этгениме. Бизни, устазланы, бек баш борчубуз, бек магъаналы ишибиз сабийлени ич дуняларын кыурауду, тууган жерни суйдюрюудю. Ата журтну жигитлерини кюнню эди. Ол кюнледе алда мен окыучула бла программагы кере ишленгенме, жигитлени юслеринден кинога да къарагъанбыз бирге. Алай а аланы бизни кесибизни батырларыбыз бла, бу жерли материал бла шагъырей этерге керек болганын акъылым, жюрегим бла да бирге ангылап, ол ишни болдургы кюрешгенме. Ауруп эдиле ансы, андан да кёл сабий оптирик эдим. Аллах айта, окыучуларыбыз дагыда ары барырга мурат этедиле. Дагыда бир шарт: ары бара туруп, сабийле ойнап-

кюлоп баргандыла. Бери келе туруп а, жол узуну тынгылап, терезеге къарап келгендиле. Баям, кёлгенинени, эшитгенлерини юсунден сагъышлагы батып. Юйлеринде да айтхан болуп эдиле хапар, сабийлени ата-аналары да сёлешип, ыразылыккыларын билдиргендиле. Байсолтанланы Алимни музейинде къараргы биз биринчиле болуп барганды. Аллах кереде, бек кыуанган эдиле. Мындан ары да ол таурухлу юйге барлыккылары саны иги да кёл болуруна ийнанама, – дегенди Жаппуланы Джамила.

Жигитлик эски болмайды, дейдиле халкъда. Аны дайым жангылай тутхан сейирсини туудура билген шартыды, ёхтемлендириу кючюню. Байсолтанланы Алимча жигитлени юлгюлеринде ёсген таулу жашла бла къыла милли-тибизни кёл жумушна жарарла деген ышаныулу сагъыш туады.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Къадар

Амма

Мен кесими бек байгъа санайма: ыннамдан сора да, аппамы анасы Нафисат да сауду. Ол 1935 жылда Кенделенде туугъанды. Аны атасы Атакуланы Мустафа элде иймамлыкъ этип тургъанды. Аммабыз айтханга кере, ол саусузлагъа багып, аягъы юслерине салган билимли адам эди. 1941 жылда урушга кетеди да, кызычыкъ атасы андан сора кёрмегенди. Алай бла амма анасы Боташланы Хатчат, эгечи эм къарындашчыгъы бла къаладыла.

«Ол заманда тышына чыгъар онгубуз болмай къарасам а, кёпюрню юсюндебиз. Къарт ёлюкню аскерчиге узатады. Ол кезиуде анабыз ючюбюзню да къоюнуна къысады. Къыргъызыны къум тюзлерине элтип къуадыла. Алгъа къыргъызлыла бизни соймегендиле».

Чюгюндюрде, харбыз, хуан бахчалада да ишлерге тошгенди аммама. Айырмалы эм жигер уруннганы ючюн онбеш жылы да толмагъан кызычыкъны майдалгъа тийишли кёредиле. «Ол заманда манга бир къыргъызыла жаш бюсюреген эди. Алай анамы къарындашы, аны билип, манга бир башха таулу жашны табады. Жантууланы Махмут – ёксюз жаш. Атасы урушда белгисиз къалгъанды, анасы уа тифден ауруп ёлгенди. Ол менден сегиз жылгъа тамата эди. Жыл саным жетмегени себепли неках этерге унамайдыла. Анамы къарындашы, барып, жыл саныма беш жыл къошады. Сора 1930 жылда туугъан болама да, неках этдиле. Бир жылдан кызычыкъ да туады – Зулейха. Биринчи юйюбюзню ишлейбиз, ийнек да сатып алабыз. Алай бла онтёрт жыл ётдю», – деп эсгередиде таулу ынна.

1958 жылда туугъан жерлерине къайтыр онг болгъанлай, бизни юйор бери тебирейди. Алай ала элдерине, Кенделеннге, тюшмейдиле. Псычох элде тохтадыла. Ала бла бирге ары Байкъазылары, Боташлары, Хайырлары да тюшедиле. Ол заманда анда плодпитомник бар эди. Асламысында орусула, бир кесек къабарты юйор, абазинле эм ногъайлыла жашай эдиле.

«Кёгетли жер болгъанлыкъгъа, ачлыкъ жюрюй эди. Манга уа Къыргъыздан контейнерледе юч тонна ун бла шекер чюгюндюр жиберилген эди. Аны бла кёплени ашатханма, аягъы юсюне салгъанма. Бош турмагъанма, плодпитомникде талай жылны ишлегенме. Жашагъан а бараклада этгенбиз. Къарындашым бизни бла тура эди, эгечим бла анам а артха, Кенделеннге, кетген эдиле. Бир къумалы ийнек, тогуз-он къой да сатып алама. Алай жашап турдукъ. Талай жылдан къарындашым да мени къолумда ёледиде, сабийлеримден кими къатын алады, кими эрге чыгады. Сора артха, Кенделеннге, къайтыргъа таукел болабыз», – деп эсгередиде Нафисат.

Адамла тукъумубузгъа да, юйорюбюзге да къачан да сый-намыс бергендиле. Кенделенде да бир 20 жылны жашап тургъанды юйорюбюз. Сора аммамы бир жашы Илияс ауруп, ёллюгюн билгенинде, Псычохха, кеси ёсген элге элтирлерин тилеген эди. Алай бла жангъдан ары кёчерге тюшгенди. Ма алайда да аммагъа тиширйу башы бла энтта бир юй ишлерге тошеди.

Таулу тиширйуларыбыз къайда да юйорлерини бла сабийлерини тутурукълары бола келгендиле. Ол къадар сынаудан ала бизни ючюн ётгендиле, бизни ючюн жашагъандыла, Аллах айтса, жашап да турадыла. Мындан ары биз, жаш тёлю, аланы энишге къаратмай, миллетибизни атын иги бла айтдырйуучула болайыкъ.

ЖАНТУУЛАНЫ Ислам, окъуучу, Псычох эл.

Эски сурат

Юйюр

Заман саргълатхан суратдан къарагъанла бир юйорню адамларыдыла. Сюелип тургъан эр киши Османланы Махетни жашы Юзейирди.

Ол 1913 жылда Огъары Малкъарда Мухолда туугъанды. Окъуулу, билимли адам эди. Урушну аллында жыллада Нальчикде типографияда ишлеп тургъанды. Урушга да къатышханды. Кёчгюнчюлюкню кезиунде Къыргъызда Къызыл-Къаяда тургъанды. Анда магъаданчы эди. Азиядан къайтхандан сора Тырныаузда жашагъанды.

Суратда онг жанындагы тиширйу Юзейирни юйдегисиди, Лашкутадан Черкуянланы Иданы къызы Зухурады.

Быланы тогуз сабийлери болгъанды. Бюгюнлюкде аладан жаланда экиси саудула.

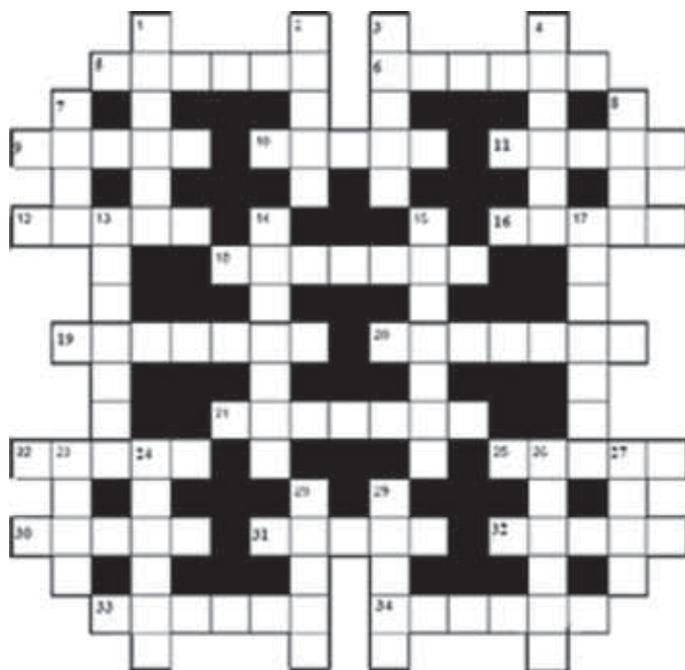
Олтуруп тургъан тиширйу а Зухураны анасыды.

Сурат Къыргъызда алыннганды.

ЛЕЙЛУН улу Х.

СЁЗБЕР

- ЭНИНЕ:** 5. Сары кёгетли, шинжи чырпы. 6. Будай гыстыла этген. 9. 1930-чу жыллада тутулгъанладан бири. 10. Улуу жел. 11. Къумач. 12. Къазыучуну кериги. 16. Быстыр бичгенде керек зат. 18. Адыргылыкъ. 19. Билмей тургъанлай келген палах. 20. Акъыллылыкъ. 21. Техника жаны бла уста. 22. Экилик. 25. Кёкге ол кётюредиде. 30. Кёгет. 31. Эртте аны бла атхандыла окъ. 32. Эт аш. 33. Затны эсден кетериу. 34. Жукъучуну шуху.
- ЁРЕСИНЕ:** 1. Женгисиз юс кийим. 2. Эринчек. 3. Жашаудан эсе омакъ хапар. 4. Гыржын этген тылыгъа къошуучу зат. 7. Мюйюшде эшиу бла кюрешген. 8. Биреуге аманлыкъ этгенин къайтарыргъа итинуу. 13. Омакъ тешикли къумач. 14. Таулу музыка инструмент. 15. Мартны сары голю (мимоза). 17. Къарыулу адам. 23. Римни тауча аты. 24. Жыр жанр. 26. Чалыннган жерде чыкъган ханс. 27. Кёгет. 28. Аны сындырып эришедиле тойда жашла. 29. Кёп зат къошулгъан шорпа.

Газетни 150-чи номеринде басмаланнган сёзберни жуаулары:

- Энине:** 1. Къандагъай. 6. Къалпакъ. 7. Илипин. 9. Гоппан. 11. Шабат. 12. Тиреу. 13. Антаулыкъ. 20. Ылысхын. 21. Тюрмечи. 22. Къуршоу. 23. Азатлыкъ. 24. Сюрмечи. 26. Шууулдау. 30. Юзмез. 31. Келин. 32. Удмуртлу. 33. Ауара. 34. Анака. 35. Къадама.
- Ёресине:** 2. Алауган. 3. Айлануу. 4. Къалкъан. 5. Шинтик. 8. Балдражюз. 10. Герпегежчи. 14. Тутушуу. 15. Лимонад. 16. Чыракъ. 17. Дырын. 18. Туйюш. 19. Чирик. 25. Желбаш. 27. Ундурукъ. 28. Айланма. 29. Герман.

Сый берүү

Таулу жашланы батырлыкларына баш урууну белгиси

Бу суратны манга Искусстволаны Шимал-Кавказ кырал институтуну профессору Эфендиланы Салихни жашы Фуад жибергенди, аны алдырган адамны юсонден да хапар айтханды. Ол Атырзаланы Мухадинни жашы Заурбекди. Кенделенчи жаш Москвада Олимпиадага хазырлаган арада оккуп бошагандан сора, тууган элине кыайтып, ёсюп келген тёлуюн боксуну жашырынлыкларына юйретгенди. Кеси да магъаналы эришуулуге кыайтышып, атын айтдырып турганды.

Андан сора Саратовда милициячыланы школунда энчи билим алганды, КъМР-де Ич ишле министрствону криминалистика бёлуюнде ишле башлаганды. Бусагъатда полицияны полковниги Атырзаланы Заурбек КъМР-де Ич ишле министрствону эксперт-криминалист арасыны таматасыны орунбасарды.

Аны жашы Искандер да атасыны ызы бла барды: Саратовда юридический академияны аспирантурасында окуй турады.

Алгъаракълада Заурбек Саратовда жашын жоклаганды. Жолда бара, Волгоградка жетип, эрттендери бери таныган шуёху Михаил Насыровка кыайтады. Экиси да ушакъ эте келгенде, Насыров кыонагына: «Мен сени кыуандырырча зат кёргозтейим», – деп, дунягыга белгили Мамаев дуппурга эл-

теди да, аны кыатында бир жанлыракъ сюелген бир эсертмени кёргозтеди. Анда былай жазылыпды: «1942-1943 жыллада Кырачайны бла Малкыарны, Сталинград ючюн кыанлы сермешледе жигитча сермешип, хорлам келтирген махтаулу жашларына... Аллах ырахматлыкъ берсин».

Эсертмени энишгеринде уа Минги тауну сураты да ишленди. Аны юсонден толуракъ хапар билер муратда Фуад Заурбекке сёлешгенди. Ол анга былай айтханды: «Мен ол эсертмени кёргенимде, этим-женим кыалтырагъан эди. Кёз жашларым а кеси алларына тёлуюн бара эдиле. Эсертмени «Мамаев курган» комплексни директору Алексей Васин орнатханын билгенимде, олсагъат телефон бла анга сёлешеме да, жорек ыразылыгымы билдиреде.

Улуу Ата журт урушда Хорламга жерлешлерибиз кыошхан юлюшю белгилеп, аланы этген жигитликлерине улуу махтау бергенин ючюн бек сау бол. Ол бизге, ёсюп келген тёлуюлеге да улуу магъананы тутхан, ёмюрлеге эсде кыаллыкъ ишди. Кырачай-малкыар халкыны атындан санга улуу ыспас этеме, аллынгда баш урама, узакъ ёмюрло, саулыкълу бол, дейме.

Мен Волгоградда болгъанымда, Алексей Васин а бизни республикада эди: Минги тауну

этегинде солуй, лыжала бла да уча айлана эди. Болсада биз телефон бла кёп сёлешибиз. «Улуу Ата журт урушуну кезиуунде малкыарлы эмда кырачайлы жашла бизни бюгонню тынчылыкълу жашаубуз ючюн жанларын, кыанларын да аямагъандыла. Мен алагъа салгъан бу эсертме аланы жигитликлерини кыатында бир затха да саналмайды. Таулула манга этген ахшылыкъларын мен жашагъан ёмюрюмде унутрукъ тыйюлме», – деген эди ол.

Мен Саратовдан кыайтырга Алексей Васин Волгоградка, юйюне, кетген эди. Андан сора, кёп да бармай, жореги тутуп ауушханды. Аны эшитгенимде, бек жарсыгъанма. Анга тюбеймай кыалгъаныма бюгон-бюгече да сокураманам.

ХОПАЛАНЫ Марзият
хазырлагъанды.

Аскер

Махтау бла кыайтханды

Огъары Малкыарда жашагъан Бозаланы Хажы-Мурат Россейни Сауупланган Кючлеринде куулукъ этерге былтыр ноябрде чакырылгъан эди. Ол Псков шахарда 02511-чи аскер бёлуюнну мараучу батальонуну 2-чи ротасыны взводуна тюшгенди. Бу кюнде уа жаш юйюне сау-саламат кыайтханды. Анга атасы Аздор, анасы Аминат, жууукълары, шуёхлары бла тенглерни кыуананы тюбегендиле. Ала Хажы-Мурат куулукъ этген аскер бёлуюнну командири кыол салгъан грамотаны да сюйюп окугъандыла. Анга уа жаш бюорулган жумушну айыпсыз тамамлагъаны бла тенглерине юлюг болгъаны, низамлыгы, адеплилиги бла тийишли болгъанды.

Боза улу инсанлыкъ борчун бет жарыкълу толтургъанына

уа аскер бёлуюнну, батальонну, ротаны да командирлери кыол салгъан характеристикасы да шагъатлыкъ этеди. Анда былай жазылады: «Бозаланы Хажимурат кесин жаланда иги жаны бла кёргозтгенди. Аскер хазырлыкълы

ны программасын эм иги билгенди, берилген буйрукъланы терк да, тынгылы да толтургъанды.

Жаш билимлиди, башламчылыкъ этген хунери барды, аскер сауупланы жоруютоуну, сакълану жорукъларына терк тюшонгенди, усталыгын ёсдюрюрге эринмейди, кыарылууду, кючлюду. Ротаны хар ишине да тири кыайтады. Аскер уставха чюйре келген иш этмегенди, аны жорукъларын кыаты сакълагъанды. Биргесине куулукъ этгенлени араларында башчылыкъ эте билгенин кёргозте, тенглерине юлюг болгъанды. Ауур акъыллыды, тизгинлиди».

Биз да Бозаланы Хажы-Муратны аскерден сау-саламат кыайтханына кыуанганбыз, аны аллай махтау ёзлемге тийишли болгъаны бла сёлешелнебиз.

Люба АДИЛОВА.

Журтубуз

Жинки тау

Оюлган журтла бурунгу элибиз Ачыны хуналары бла юй кыабиргяларыдыла. Алайдан кыарасанг, бек туура кёрюнеди Жинки тауну тёпеси.

Анда уа дорбун да барды. Айтугъа кёре, анга эки жюзден артык кыой сыйнады. Анга уа Искли дорбун дейдиле. Эсигизге салайыкъ, бу тау Чегем тарында Эл-Тюбю элли чегет жанындады.

Суратны **ОСМАНЛАНЫ Хыйса** алдырганды.

Кыонакълу байлыкъ

«Табийгъатыгъыз – тамаша, адамларыгъыз а – огъурлу»

Терс-Кыолгъа келип, тауланы ариулукъларына кыарап, гара суула ичип, тау хауа бла солуп кетерге сюйгенле кёлдюле. Алайладан бири бла кёп болмай Минги тауну тийресине редакцияны иши бла баргъаныбызда танышханбыз. Липецкден келген Альбина Терс-Кыолгъа нёгерлери бла келип тура эди.

«Бери экинчи кере келеме. Былтыр февральда лыжалада учуп, алай солуп кетгенме, – дейди ол, ушакъ эте келгенибизде. – Алгын Сочида, Роза Хуторда, Кызыл майданда, Доммайда, Архызда да болгъанма. Бу жол бери келирден алгъа, мында кыар болмагъанын да билгенме, алай жорегим бери тарта эди. Мында хар зат да аламатды, тапды. Мен танышхан адамла малкыарлыла болгъанларын да билгенме. Кыонакълуга мындача жарык болгъанын кёрмегенме. Кимге тюбесек да, башха миллетлени багъалы кёрген, сый-намыс берген төре болгъанына тюшюнесе. Мен малкыар халкыны алай болгъанына бек сукъланам. Табийгъатыгъыз – тамаша, адамларыгъыз а – огъурлу».

Альбина Владимир Высоцкийни назмуларын Элбрусха келгинчи эшитгенди, аланы сюйгенин да айтханды. «Бери келгенимде кёргенме аны тауланы юсонден журларыны хар тизгини да керти болгъаны. Ол да сюйгенди бу жерлени, алайсыз аллай назмула не хазна жазгъы эди. Мында, нёгерлерим бла олтуруп, кыыл кыобузну да согъа, аны журла-

рын журлайбыз», – дейди ол.

Кыонакълу тишируу бизни хычинлерибизни да бек жаратханын айтханды. «Ала мени бери тартылгъанымы сылтауларындан биридиле. Кырачайда болгъанымда, кыалын хычинле ашагъанма, мында уа – жукъачыкъла, ауузунда эрий тургъанла. Аланы этерге юйретилерин да тилегенме, алай кыолумдан келмейди сизнича жарашдырыгъа бу хантны», – дегенди кыонакълу.

Биз Альбина бла дагъыда кёп затны юсонден ушакъ этгенбиз. Андан кёлюм кётюрюлюп, алай айырылгъанма.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Учредительле: Кыабарты-Малкыар Республиканы Парламенти бла Правительствоу

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нахабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 40-03-24.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кыорууду жаны бла Кыабарты-Малкыар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - ПИ 5893

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда кыол салынады. 20.00 сагъатда кыол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРНИ ЧЫГЪАРГАНЛА:

Мусукаланы Сакинат - де-журный редактор, Кучукъланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретары орунбасарлары; Сезарланы Лида (1,2,3,4-чо бетле), Геляланы Валя (9,10,11,12-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1451 экз. Заказ №2579
Багъасы эркинди.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин аты проспекти, 5

электронный почтасты:
elbor_50@mail.ru